Section: Psychology

ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЛОГОПАТОЛОГІЄЮ: РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Стахова Ольга Олександрівна
к. психол. н., доцент,
Світельська Олена Вікторівна
здобувачка вищої освіти магістерського рівня
Соціально-психологічний факультет
Кафедра психології, логопедії та інклюзивної освіти
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, Україна

Мовленнєвий розвиток є важливою передумовою успішного навчання, повноцінної комунікативної взаємодії, соціалізації дитини молодшого шкільного віку. Сформованість усного мовлення впливає на засвоєння навчального матеріалу, розвиток пізнавальних процесів, здатність висловлювати власні думки та встановлювати контакти з однолітками й дорослими. Утім, наявність мовленнєвих порушень може ускладнювати виконання школярем навчальних завдань, побудову ним зв'язних висловлювань і використання мовних засобів у різних комунікативних ситуаціях.

З огляду на вищесказане, виникає потреба в комплексному вивченні мовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного віку з ПМ, оскільки відповідні труднощі можуть охоплювати різні компоненти їх мовленнєвої системи, а саме: порушення звуковимови можуть поєднуватися з недостатньою сформованістю фонематичного сприймання, труднощами добору слів, граматичного оформлення речень і послідовного викладу думок [2, с. 218].

Відтак, метою нашого дослідження стало розкриття особливостей мовленнєвого розвитку молодших школярів із розладами мовлення.

Для реалізації основних завдань дослідницької роботи нами було проведено емпіричне дослідження на базі інклюзивно-ресурсного центру та в умовах інклюзивного навчання. У ньому взяли участь 10 учнів початкових класів віком 7-8 років.

Так, на першому етапі нашої наукової розвідки здійснювалося педагогічне спостереження за мовленнєвою діяльністю дітей під час дидактичної гри «Хто що робить?». Завдання передбачало розуміння назв професій, співвіднесення професій із відповідними видами діяльності, самостійний добір дієслів, граматичне оформлення відповідей і побудову завершених висловлювань. Такий формат дав змогу оцінити мовлення дітей у ситуації, що передбачала активне використання слів і речень [4, с. 495].

Результати даного етапу дослідження засвідчили, що більшість його учасників розуміла запропоновані інструкції та основний зміст мовленнєвих завдань. Зокрема, 80% дітей безпроблемно сприймали інструкцію до гри й без додаткових пояснень – назви запропонованих професій. На запитання «Що робить?» дали правильні відповіді 90% учасників констатувального експерименту. Водночас 70% опитаних дітей вдалося співвіднести професію з відповідною діяльністю, а самостійно дібрати дієслова для позначення професійної діяльності – 60 % досліджуваних.

Важливою особливістю виявилася відмінність між розумінням мовленнєвого завдання та здатністю самостійно сформулювати повну відповідь. Змістовні відповіді, а не лише називання окремих слів, будували 60% дітей. При цьому 40% з них відчували труднощі з добором потрібного слова. Отримані результати свідчать про необхідність розвитку активного словникового запасу, формування навичок самостійного добору мовних засобів і побудови завершених висловлювань у молодших школярів із ПМ.

Окрему увагу було приділено граматичному оформленню мовлення та самостійності відповідей. Граматично правильні речення будували 60% дітей, стільки ж учасників правильно узгоджували слова в реченні та могли доповнити коротку відповідь до повного речення. Використовували дієслова у відповідній граматичній формі 70% дітей. Самостійно, без додаткових запитань, відповідали 60% учасників. Водночас половина обстежених формулювала відповіді без тривалих пауз і значних труднощів добору слів, а 40% потребували зразка або допомоги для побудови речення.

Отже, результати педагогічного спостереження вказують на те, що труднощі мовленнєвого розвитку виявляються не лише у вимові окремих звуків, а й у самостійному використанні словникових і граматичних засобів. Це підтверджує доцільність комплексного підходу до оцінювання мовлення дітей молодшого шкільного віку.

Другим етапом дослідження стало логопедичне обстеження звуковимови за методикою А. М. Малярчук [3]. Основну увагу було приділено правильності відтворення приголосних звуків, диференціації близьких за звучанням фонем й особливостям артикуляційної моторики.

За результатами вищевказаної роботи встановлено, що найбільш поширеними були труднощі вимови шиплячих звуків і їх розрізнення зі свистячими. Такі особливості виявлено у 50% учасників первинного зрізу. У 30% дітей спостерігалося змішування твердих і м’яких приголосних, зокрема [л]–[л’] та [н]–[н’]. Ще у 20% учнів зафіксовано труднощі вимови звука [р], що потребували цілеспрямованої роботи над його постановкою та подальшою автоматизацією.

Отримані дані засвідчують неоднорідність проявів порушень звуковимови: в одних дітей переважали труднощі диференціації свистячих і шиплячих звуків, в інших – недостатня сформованість вимови окремих звуків або розрізнення твердих і м’яких приголосних. Це свідчить про необхідність індивідуалізації

логопедичного впливу та добору вправ відповідно до характеру мовленнєвих труднощів.

Третім етапом дослідження стало визначення рівня сформованості фонематичного слуху, тобто здатності дітей розпізнавати й розрізняти звуки мовлення. Під час обстеження було помітно, що діти по-різному справлялися із запропонованими завданнями. Одні правильно розрізняли звуки, інші ж припускалися помилок, особливо коли йшлося про фонеми, подібні за звучанням або способом вимови.

На наступному етапі досліджувалося зв'язне мовлення школярів. Для цього їм було запропоновано описати сюжетні малюнки, переказати текст і самостійно скласти невелику розповідь. Під час оцінювання результатів зверталась увага на те, наскільки повно діти передавали зміст, чи дотримувалися послідовності викладу, який словниковий запас використовували, як будували речення та поєднували їх між собою.

Первинні дані показали, що більшість дітей змогла передати основний зміст зображення або прочитаного тексту та загалом зберігала логічну послідовність розповіді. Проте під час виконання школярами цих завдань у них виникали певні труднощі, які стосувалися насамперед вимови окремих звуків, чіткості відтворення слів і самостійної побудови висловлювань.

У дітей, які змішували свистячі та шиплячі звуки, помилки частіше виникали під час опису малюнків і переказу текстів, у яких траплялися слова з відповідними звуками. Діти з порушенням вимови звука [р] здебільшого правильно передавали зміст розповіді, однак не завжди чітко вимовляли окремі слова. Водночас у дітей, які мали труднощі з розрізненням твердих і м'яких приголосних, ці особливості проявлялися під час звукового оформлення слів у самостійних розповідях.

Проведене емпіричне дослідження дало змогу визначити особливості мовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення та окреслити основні напрями подальшої корекційної роботи. Найбільш вираженими труднощами були порушення вимови шиплячих і свистячих звуків, недостатня диференціація окремих фонем, труднощі самостійного добору слів і граматичного оформлення висловлювань. Виявлені особливості підтверджують необхідність комплексного оцінювання мовлення та індивідуалізованого підходу до корекційної роботи. Відтак, результати констатувального етапу створюють основу для добору низки прийомів, спрямованих на розвиток звуковимови, фонематичного сприймання та зв'язного мовлення молодших школярів, зокрема ігрових, оскільки саме гра є найприроднішим та найефективнішим інструментом мотивації у цьому віці. Комплексне впровадження ігрових прийомів (дидактичних, сюжетно-рольових та інтерактивних ігор) дозволяє трансформувати рутинний процес корекції мовлення у захопливу діяльність, де автоматизація звуків та розвиток фонематичного слуху відбуваються невимушено, а моделювання ігрових ситуацій стимулює дитину до активного й розгорнутого зв'язного висловлювання [1].

Список використаних джерел

1. Брушневська І. Закономірності використання ігрових прийомів у корекційно-розвивальному процесі з дітьми із порушеннями мовленнєвої діяльності. Актуальні питання гуманітарних наук. 2022. Вип. 52, т. 1. С. 186–192. URL : https://www.aphn-journal.in.ua/archive/52_2022/part_1/27.pdf (дата звернення : 25.10.2026).
2. Козинець О. В., Цибульська Л. В. Особливості мовленнєвої готовності до навчання в школі дітей із загальним недорозвитком мовлення в сучасних умовах. 2026. С. 215–226. URL : https://www.researchgate.net/publication/374218165_OSOBLIVOSTI_MOVLENNEVOI_GOTOVNOSTI_DO_NAVCANNA_V_SKOLI_DITEJ_IZ_ZAGALNIM_NEDOROZVITKOM_MOVLENNA_V_SUCASNIH_UMOVAH (дата звернення : 24.10.2026).
3. Малярчук А. Я. Обстеження мовлення дітей : навч. посіб. Київ : Літера ЛТД, 2002. 104 с. URL: https://ru.scribd.com/document/747655843/Малярчук-Обстеження-мовлення-дітей (дата звернення : 26.10.2026).
4. Стахова О. О., Світельська О. В. Ігрові технології як засіб подолання порушень мовлення у молодших школярів. Innovative Approaches in Modern Science and Technology : зб. наук. пр. IV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Лісабон, 24-26 черв. 2026 р. Лісабон, 2026. С. 494-497. URL : https://eprints.zu.edu.ua/48633/ (дата звернення : 25.10.2026).